

μαχαίρι

μαχαίρι, το, ουσ. [<μσν. μαχαίριν <αρχ. μαχαίριον, υποκορ. του ουσ. μάχαιρα], το μαχαίρι. **1.** το μαχαίρι ως επιθετικό όπλο των ανθρώπων του υποκόσμου: «τράβηξε το μαχαίρι του και το κάρφωσε στην καρδιά του αντιπάλου του». (Λαϊκό τραγούδι: *βρε μάγκα, το μαχαίρι σου για να το κυσουμάρεις, πρέπει να έχεις την ψυχή, καρδιά για να το βγάλεις*). **2.** το χειρουργικό εργαλείο και, κατ' επέκταση, η εγχείρηση: «όπως πάω, μου φαίνεται πως δεν το γλιτώνω το μαχαίρι». **3.** σε θέση επιρρ., αμέσως, αυτόματα: «κάθε φορά που μπαίνει στην αίθουσα, κόβεται μαχαίρι κάθε φασαρία || μόλις πήρε το χαπάκι, σταμάτησε μαχαίρι ο πόνος στο στομάχι του». Τέλος, όσοι είναι προληπτικοί, θεωρούν πως, όταν πέσει το μαχαίρι από το χέρι τους ή από το τραπέζι στο οποίο κάθονται, θα καβγαδίσουν, ενώ, σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, αν υποφέρει κάποιος άρρωστος, βάζουμε κάτω από το στρώμα του ένα μαχαίρι για να του «κόβει» τον πόνο. Υποκορ. **μαχαιράκι, το**. Μεγεθ. **μαχαίρα, η** (βλ. λ.).(Ακολουθούν 35 φρ.)·

- ακονίζουν τα μαχαίρια τους, τα δυο άτομα ή οι δυο ομάδες ατόμων για τις οποίες γίνεται λόγος, προετοιμάζονται πυρετωδώς για έντονη αντιπαράθεση ή άλλη δυναμική αναμέτρηση: «τα κόμματα ακονίζουν τα μαχαίρια τους για τη μέρα που θα καταθέσει η κυβέρνηση στη βουλή τον προϋπολογισμό»·

- βαράει τη γροθιά του στο μαχαίρι, βλ. λ. γροθιά·

- βγάζει μαχαίρι, βλ. συνηθέστ. τραβάει μαχαίρι·

- βγήκαν μαχαίρια ή βγήκαν τα μαχαίρια, υπήρξε σκληρή αντιπαράθεση ανάμεσα σε δυο ανθρώπους ή σε δυο ομάδες ανθρώπων με σκληρά λόγια, αλληλοκατηγορίες και υπονοούμενα: «στο υπουργικό συμβούλιο βγήκαν μαχαίρια κι οι περισσότεροι υπουργοί αποχώρησαν αγανακτισμένοι»·

- βρίσκονται στα μαχαίρια, βλ. φρ. είναι στα μαχαίρια·

- δικό σου το μαχαίρι, δικό σου το πεπόνι, βλ. φρ. όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι·

- δίκικο μαχαίρι, ενέργεια ή επιχείρημα που στρέφεται εναντίον κάποιου, αλλά και που μπορεί να στραφεί και εναντίον αυτού που το χρησιμοποιεί: «πρόσεχε, γιατί αυτό που πας να κάνεις, είναι δίκικο μαχαίρι». (Λαϊκό τραγούδι: *αγάπη που 'γινες δίκικο μαχαίρι, κάποτε μου 'δινες μόνο τη χαρά*)·

- έβγαλαν τα μαχαίρια, βλ. φρ. βγήκαν μαχαίρια·

- είναι μεγάλο μαχαίρι, είναι δεινός μαχαιροβγάλτης: «όλοι φοβούνται να του πάνε κόντρα, γιατί είναι μεγάλο μαχαίρι». (Λαϊκό τραγούδι: *ήταν σε όλα όμορφος σε όλα του ξεφτέρι το πιο μεγάλο ήτανε της Τρούμπας το μαχαίρι*)·

- είναι στα μαχαίρια, είναι πολύ μαλωμένοι, μισούνται θανάσιμα: «δεν μπορείς να καλέσεις και τους δυο στη γιορτή σου, γιατί είναι στα μαχαίρια»·

- έπεσε μαχαίρι, αποκλείστηκαν πολλοί από κάπου: «στις φετινές εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο, έπεσε μαχαίρι»· βλ. και φρ. πέφτει μαχαίρι·

- έφτασε το μαχαίρι στο κόκαλο, δεν υπάρχει άλλο περιθώριο υπομονής ή ανεκτικότητας, το κακό προχώρησε τόσο πολύ, που έφτασε στο αποχώρητο: «αν ξανακάνεις κοπάνα, θα σε απολύσω αμέσως, γιατί έφτασε το μαχαίρι στο κόκαλο»· βλ. και φρ. το μαχαίρι έφτασε ως το κόκαλο·

- ήρθαν στα μαχαίρια, μάλωσαν, συνεπλάκησαν άγρια: «πες ο ένας, πες ο άλλος, στο τέλος ήρθαν στα μαχαίρια και δεν τόλμησε κανένας να μπει στη μέση να τους χωρίσει»·

- κόβει την πέτρα με μαχαίρι ή κόβει την πέτρα με το μαχαίρι, ματαιοπονεί: «αφού ξεκίνησε δουλειά χωρίς λεφτά γρήγορα θ' αποτύχει, γιατί όποιος κάνει τέτοια αρχή, κόβει την πέτρα με μαχαίρι»·

- *κόβεται μαχαίρι* (ενν. το κάπνισμα, το τσιγάρο, το ποτό ή άλλη κακή έξη), έκφραση με συμβουλευτική διάθεση πως μια κακή έξη αποβάλλεται απότομα και αποφασιστικά και όχι σιγά σιγά: «το κάπνισμα κόβεται μαχαίρι, γιατί σιγά σιγά δεν μπορείς να καταφέρεις τίποτα || το ποτό κόβεται μαχαίρι»·
- *κόβω μαχαίρι*, **α.** διακόπτω ξαφνικά και οριστικά τις φιλικές μου σχέσεις με κάποιον ή κάποιους: «μόλις έμαθα πως ήταν μπερδεμένοι σε σκοτεινές υποθέσεις, έκοψα μαχαίρι μαζί τους για να 'χω το κεφάλι μου ήσυχο». **β.** διακόπτω ξαφνικά τον ερωτικό μου δεσμό: «μόλις έμαθα πως με απάτησε, έκοψα μαχαίρι μαζί της»·
- *μαχαίρι έχεις, πεπόνι τρως*, βλ. φρ. *όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι*·
- *με το μαχαίρι* (και με βούλα), έκφραση με την οποία οι πλανόδιοι μανάβηδες διαλαλούν πως πουλούν τα καρπούζια τους, αφού ο πελάτης τα ελέγξει προηγουμένως για να δει αν είναι ώριμα ή γλυκά·
- *μεγάλο μαχαίρι*, (στη γλώσσα της αργκό)**α.** άνθρωπος πολύ σκληρός, πολύ βίαιος: «στις φυλακές της Κέρκυρας φυλακίζονται τα πιο μεγάλα μαχαίρια». **β.** μεγάλος εγκληματίας, φονιάς: «πάνω στην παραζάλη του καθάρισε πέντε άτομα κι από τότε θεωρείται το πιο μεγάλο μαχαίρι της τελευταίας δεκαετίας». **γ.** ο αρχηγός ομάδας του υποκόσμου, ο αρχηγός συμμορίας: «αν δε δώσει εντολή το μεγάλο μαχαίρι, δεν κουνιέται κανένας από μόνος του για το παραμικρό || κάτι σοβαρό θα γίνει μέσα στην πιάτσα, γιατί τα μεγάλα μαχαίρια είχαν ολονύχτια συζήτηση»·
- *όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι*, *όποιος διαθέτει τις απαιτούμενες δυνατότητες ή τα κατάλληλα μέσα, ή όποιος έχει τη δύναμη, την εξουσία, εξυπηρετεί τα συμφέροντά του ή απολαμβάνει τα αγαθά της ζωής*: «και βέβαια θα πάρει περισσότερη προμήθεια από σένα, απ' τη στιγμή που είναι διευθυντής, γιατί, όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι || έχει ένα σωρό παράδες κι απολαμβάνει τη ζωή του, γιατί, όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι || όλοι οι βουλευτές έχουν τις σπιταρώνες τους και τις αμαξάρες τους, γιατί, όποιος έχει μαχαίρι, τρώει πεπόνι»·
- *ό,τι κόβει το μαχαίρι γιατρεύεται, ό,τι κόβει η γλώσσα δε γιατρεύεται*, βλ. λ. [γλώσσα](#)·
- *πάει για μαχαίρι* (κάποιος), πηγαίνει για εγχείρηση: «του έχουν γίνει όλες οι απαιτούμενες εξετάσεις κι αύριο πάει για μαχαίρι»·
- *πέφτει μαχαίρι*, **α.** επιβάλλεται σκληρή τιμωρία: «σ' αυτό το εργοστάσιο, μόλις γίνεται κάποια παρατυπία, πέφτει αμέσως μαχαίρι». **β.** γίνονται καθαιρέσεις, συνήθως ανώτατων στελεχών μιας επιχείρησης, ιδίως στο δημόσιο: «κάθε φορά που αλλάζει η κυβέρνηση, πέφτει μαχαίρι σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες»· βλ. και φρ. *έπεσε μαχαίρι*·
- *πότε στα μέλια και πότε στα μαχαίρια*, βλ. λ. [μέλι](#)·
- *το κόβω μαχαίρι*, παύω αυτόματα να μιλώ: «αφού κανείς δεν παρακολουθούσε αυτά που έλεγα, το 'κοψα κι εγώ μαχαίρι και κατέβηκα απ' την έδρα»·
- *το κόβω μαχαίρι* (ενν. το κάπνισμα, το τσιγάρο, το ποτό ή άλλη κακή έξη), το διακόπτω αποφασιστικά και οριστικά απότομα και όχι σιγά σιγά: «όταν μου 'πε ο γιατρός πως το τσιγάρο μου πείραξε τα πνευμόνια, το 'κοψα μαχαίρι»·
- *το μαχαίρι για τους οχτρούς κι η ψωλή για τους δικούς*, βλ. λ. [ψωλή](#)·
- *το μαχαίρι έφτασε μέχρι το κόκαλο*, βλ. φρ. *το μαχαίρι έφτασε ως το κόκαλο*·
- *το μαχαίρι έφτασε ως το κόκαλο*, η έρευνα, ιδίως για την αναζήτηση ευθυνών για μια παρατυπία που έγινε ή για τη διαλεύκανση μιας σκοτεινής ή ύποπτης υπόθεσης, έφτασε σε βάθος: «ο πρωθυπουργός δεσμεύτηκε στη βουλή πως το μαχαίρι θα φτάσει ως το κόκαλο, προκειμένου να αποδοθούν οι ευθύνες στους πρωταίτιους των ταραχών»· βλ. και φρ. *έφτασε το μαχαίρι στο κόκαλο*·

- τον έστειλαν για μαχαίρι ή τον έστειλαν στο μαχαίρι, τον έστειλαν στο χειρουργείο, τον έστειλαν να χειρουργηθεί: «μετά τις εξετάσεις που του 'καναν οι γιατροί, τον έστειλαν αμέσως για μαχαίρι»·

- τον πέρασε από μαχαίρι, βλ. συνηθέστ. τον πέρασε από λεπίδι, λ. λεπίδι·

- του βάζω το μαχαίρι στο λαιμό, **α.** απαιτώ, ζητώ πιεστικά να μου επιστρέψει κάτι που μου οφείλει ή που μου ανήκει: «αν δεν του 'βαζα το μαχαίρι στο λαιμό, δε θα 'παιρνα τα λεφτά μου πίσω». **β.** εκμεταλλεύομαι την αδυναμία του να ενεργήσει ελεύθερα και τον πιάζω να κάνει αυτό που θέλω, τον εκβιάζω: «έμαθα πως έχει γκόμενα και, για να μην το πω στη γυναίκα του, του 'βαλα το μαχαίρι στο λαιμό και μου 'δωσε τα δανεικά που μου χρειάζονταν». Συνών. του βάζω τη θηλιά στο λαιμό·

- του μπήγω το μαχαίρι στο λαιμό, βλ. συνηθέστ. του βάζω το μαχαίρι στο λαιμό·

- τους πέρασαν από μαχαίρι, βλ. συνηθέστ. τους πέρασαν από λεπίδι, λ. λεπίδι·

- τραβάει μαχαίρι, συνηθίζει να χρησιμοποιεί μαχαίρι κατά τη διάρκεια καβγά, είναι μαχαιροβγάλτης: «δεν τα βάζει κανείς μαζί του, γιατί σ' όλους είναι γνωστό πως τραβάει μαχαίρι». (Λαϊκό τραγούδι: *άντε, Μανταλιώ και Μανταλένα τι έχει ο άντρας σου με μένα; Έμαθα **τραβά' μαχαίρι** με τ' αριστερό το χέρι*)·

- φόρα μαχαίρι! παράγγελμα για επιθετική ετοιμότητα: «φόρα μαχαίρι παιδιά, γιατί έφτασε η ώρα της επίθεσης». Συνών. *φόρα κουμπούρι! / φόρα σπαθί!*

Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας